

gen in hun wezenlijke betekenis kennen. Om tweeërlei redenen. Er zijn lieden in onzen kring, die altijd naar buiten zien, die vergeten wat wij uit de hand Gods mochten ontvangen en die dan wijzen op de actie der vrijzinnigen voor den vrede en dan vragen: en wat doen wij?

Zij kunnen leeren dat nutterlijke drukte niet veel betekent. Hier ligt een les voor sommige ouders. Maar er ligt ook een les voor de jongeren onder ons. Om zich te hoeden voor het kwaad, dat de jeugd altijd weer bedreigt: zelfoverschatting en zucht tot grootdoenerij.

In dit geestig schryven draaft Marnix soms wel wat door.

Zeker gelieerd van Marnix-vader.

Die deed het ook wel in zijn „Byenkorf“.

Zoo iets betaamt ook een briefschrijver.

In ernst geloof ik, dat Marnix de jeugdbeweging te donker kleurt.

Toch is zijn kritiek niet ongegrond en ongegrond. In elk geval moeten wij een oog in 't zeil houden.

Daarom komen we op dit onderwerp af en toe terug.

HEPP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

Onder den drang der bezuiniging.

De nieuwe onderwijs-plannen.

(Slot.)

Het in „De Standaard“ verdedigde en in ons vorig artikel besproken stelsel heeft nog meer voordeelen, dan dat met de eigenaardige toestanden van iedere plaats kan gerekend worden. De uniformiteit wordt ook in dezen zin gebroken, dat weer te rekenen valt met de individuele behoeften van de verschillende scholen. Er zijn immers scholen, waaraan voorbereidende klassen zijn verbonden, en de leeftijd van toelating later kan gesteld worden dan aan scholen, die het „be-waarschoolonderwijs“ missen. Andere scholen bezitten zulke voorbereidende klassen niet, en wanneer nu de aanvangsleeftijd gelijk moet zijn aan dien van de eerstgenoemde, zou dit met zich medebrengen, dat ook deze scholen met het voorbereidend onderwijs moeten verrijkt worden, en... waar is dan het resultaat der bezuiniging? Dan is alles, wat door de inkorting tot zes leerjaren bespaard werd, spoedig verdwenen, en de saldo's, die men ter voordeure binnenhaalt, verdwijnen door de achterdeur. Daarom is het gewenscht, dat de regeering voor zes jaren subsidieert, en aan de besturen overlaat, binnen welke leeftijds-grenzen die zes jaren zullen vallen.

Maar schept die ongelijkheid geen concurrentie? Ontstaat er, als de eene school vroeger toelaat dan de andere, geen wrijving?

Nee, want in de eerste plaats stelt de wet een algemeen minimum, wat om verschillende redenen noodzakelijk is, en ten tweede wordt gerekend met de plaatselijke behoeften en omstandigheden. In een stad en een dorp zal er dus als vanzelf overeenstemming zijn, en al blijft er variatie, we moeten voor zulk een verscheidenheid niet al te bang wezen. Daarin ligt juist een noodzakelijke levensvoorwaarde. Eenformigheid doodt het leven. Wanneer de eene school een preties-gelijkende copie is van de andere, gaat er veel van de schoonheid van het eigene teloor, en laten wij toch in een tijd, waarin de rechten der gemeenschap den toon aangeven, alles aangrijpen, om op te komen voor de waarde van den enkeling en de persoonlijkheid. En ontstaat er dan een, mits eerlijke, wedstrijd, uitnemend. Zij, die in de

loopbaan loopen, hebben kans de eerkroon te verwerven. Ons christelijk onderwijs is voor concurrentie niet bang. Tenminste, het mag den geoorloofden wedijver nooit vreezen.

* * *

Nog heb ik niet ten volle den lof van het aangekondigde stelsel bezongen.

Er is nog meer, wat mij tot een verdediger van deze lijn maakt.

Wanneer de regeering deze richting uitgaat, en dus voor niet meer dan zes leerjaren subsidieert, maar dan verder de besturen en dus ook de ouders vrijlaat, zal ongetwijfeld het particulier initiatief weer gelegenheid ontvangen zich te ontplooiën. De ouders krijgen weer een prikkel om zelf aan het werk te gaan, en... niet langer wordt alles van den staat verwacht. Voor een zevende leerjaar moet men zelf zorgen. Voor langer onderwijs moet men zelf betalen, en dit „moeten“ zal m.i. heilzaam werken. Echter onder tweeërlei beding. Ten eerste, dat ook bij de openbare scholen dit moeten regel worde, en de ouders zelf de hand aan den ploeg slaan, en ten tweede, dat de onderwijzers niet de dupe worden van de meerdere vrijheid van de ouders.

Over dit laatste een enkel woord.

Vroeger heb ik iets geschreven over het gevaar, dat van de zijde der onderwijzers der school kan dreigen, en mij aldus uitgelaten:

Ook de leerkrachten, die aan de school arbeiden, kunnen een struikelblok zijn voor de normale ontwikkeling der vrijheid. Laat ik onmiddellijk mogen zeggen, dat ik geen bepaald feit op 't oog heb, en niemand een Seifenhebel begeert te geven, maar ik denk aan dit gevaar, dat de onderwijzers in de school een positie zouden willen innemen, die hun niet toekomt.

Hoe kan dit geschieden?

Wel, wanneer zij tegenover de ouders en de besturen hun zin zouden willen doordrijven, en in de school de alleenheerschappij begeren te voeren. Ook wanneer zij van den invloed, die hun is toevertrouwd, misbruik zouden maken, en tot leuze verheffen: l'école c'est moi. Evenzeer wanneer in een school voor eigen rekening de ouders geheel en al zijn buitengesloten, en de school een winstgevend bedrijf van het hoofd ge worden is. In al deze gevallen kan de vrijheid der school het kind van de rekening worden, en de conflicten die hier en daar gerezen zijn, bewijzen wel, dat ik me niet schuldig maak aan Don Quichotisme.

Daarom hebben de onderwijzers ook te waken.

Zal de vrije school waarlijk vrij zijn, dan moeten niet het minst de leerkrachten medewerken, om de waarachtige vrijheid te bevorderen, en met de ouders alle krachten inspannen om ieder staketsel, dat de vrijheid belemmert, uit den weg te ruimen. En dan hebben wij alle vertrouwen, dat het hun begeerte is om te blijven wat ze zijn: medearbeiders en medearbeiders met de ouders, en nimmer te worden staatsambtenaren, die geen hand meer gevoelen met het gezin.

Dit handhaaf ik nog ten volle.

Maar hieraan moet ik nu eerlijkheidshalve iets toevoegen.

Het gevaar is niet denkbeeldig, dat, wanneer de overheid weer meer aan het particulier initiatief toevertrouwt, onder de leuze der bezuiniging een niet-zachte aanval wordt gewaagd op de salarissen der onderwijzers. We zijn immers onze geschiedenis nog niet vergeten. Toen hebben honderden en nog eens honderden onderwijzers voor een lage bezoldiging ons christelijk onderwijs gediend en zulks met liefde gedaan. Gaarne brachten zij het offer. Voor de zaak des Heeren hadden zij alles veil. Zij lieten zich niet beheerschen door

een geest, die nu bij tal van ontevreden elementen voor hen zelf en voor anderen het leven vergalt, en in onze christelijke onderwijzerswereld niet thuisloopt. Maar in deze erkentenis ligt tevens een aanklacht. Een aanklacht tegen menig schoolbestuur, dat in den tijd der lage subsidies den „meester“ een salaris uitkeerde, waarvan geen hoer een kwartaal leven kon en leven wilde. Zoo is ook meer dan een predikant behandeld, al moet men voor generalisatieering en groote woorden als „hongerloon“ zich hoeden. En omdat die historie nog niet onder het stof is begraven, kan ik het mij uitnemend indenken, dat in de onderwijzerskringen men de inkrimping der overheidsbemoeiing en de vrijmaking van het particulier initiatief ja wel met vreugde, maar toch met eenige gemengde blijdschap wordt begroet.

Thans staat het salaris vast.

Ook al haalt de regeering het omlaag.

Maar er valt door de schoolbesturen niet aan te tornen, en de tijd van de bekrompenheid, zooals die in vroegere jaren werd gekend, is voorbij. Doch is er ook kans, dat, als de staat zich terugtrekt, daarvan iets terugkeert? Daarom stelde ik als conditie, dat van de meerdere oudervrijheid nimmer de onderwijzers het slachtoffer mogen worden, en wij met alle krachten te waken voor een herhaling van dezen toestand, dat het tekort in onze schooldgeldbetaling op hen verhaald werd. Dit kan natuurlijk voorkomen worden door een wettelijk minimum, dat een normaal salaris moet zijn, maar dit moet ook vermeden door het vaste voornemen der ouders om den onderwijzer te geven, wat des onderwijzers is. Ook deze dienaar zal van zijn altaar leven.

* * *

En nu ten slotte.

Ook deze reparatie aan de schoolwet doet zien, hoe broodnoodig een nieuwe wetgeving is. Wat wij behoeven is geen restauratie, maar reparatie. Men zet geen nieuwe lap op een oud kleed. Een nieuwe koers moet ingeslagen, en een nieuw systeem moet gevolgd. Misschien geeft God, dat uit het kwade dezer jaren iets goeds voor de waarachtige vrijheid van onze scholen geboren wordt. Intusschen hebben wij wakende en biddende te zijn. Het is, zooals ik vroeger schreef,

geen tijd om kalm en rustig op onze lauweren in te dommelen, en te meenen, dat het alles pais en vrede is en boter tot den boom. De vrijheid der vrije school blijft onze waakzaamheid en gebed eischen, en wanneer deze vrijheid in die mate in 't gedrang zou komen, dat we geen vrije ouderschool meer overhielden, moeten we bereid zijn, om weer van anderen op te beginnen, want hever geen financiële gelijkheid, dan gelijkheid, die ons onze zelfstandigheid ontnemt.

En zou dat offer te groot zijn?

Ik geloof van harte, dat, wanneer het moet, God ons christenvolk en ook onze christen onderwijzers en onderwijzeressen getrouw zal maken, om den ouden weg weer te gaan. En met moed. In overgegevenheid. Met bezijling. Zeker, de schijn is tegenwoordig soms tegen, maar zou niet, als het er op aan komt, en God ons roept tot den strijd, wat nu nog dommelt, ontwaken, en naar de wapenen grijpen? En ja, dan zal het kaf wel wegstuiven, en het waardeloos erts wegvallen, maar het echte goud blijft over, en dat goud wordt in den oven wel beproefd, maar niet vernietigd. Het komt blinkend uit het vuur tevoorschijn!

Is voor de waarachtige vrijheid het volk des Heeren niet keer op keer in den oven geweest? Ook om de vrijheid der vrije school.

God, onze Verbodsgod, beware haar in het midden der jaren!

K. D.

POPULAIR WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN.

Iets over vivisectie.

II.

Een van de meest diepgaande zedelijke gevaren der moderne kultuur is naar mijne meening, dat niet de mensch persoonlijk over zijn zedelijke handelen beslist en daarmede verantwoordelijk is voor wat hij doet, maar dat hij opgenomen in een bedrijf of beroep, in een stand, klasse of groep, hierin den grond van zijn zedelijke verantwoordelijkheid legt, het gewetensconflict van zich afschijnt en in eigen en anderer oogen drager wordt van de zedelijke „waarde“ die aan het beroep enz. toekomt.

In ons geval zegt men: „de wetenschap heeft het recht en de plicht tot vivisectie“, d.w.z. tot pijniging van het dier voor het doel der wetenschap.

Men vergeet echter, dat daarbij de „wetenschap“ wordt gepersonifieerd en hare zedelijke beslissingen automatisch worden overgedragen op hare beoefenaars.

Deze methode vindt allerwege in ons modern leven zijn toepassing en het zou zeker een belangrijk werk zijn in de velerlei afzonderlijke gevallen deze verhoudingen nader te onderzoeken.

De vraag vivisectie of niet, moet dus persoonlijk worden beslist. Het komt op het „moeten“ aan en de waarde van dit zedelijk „moeten“ dient beoordeeld in de eigen consciëntie. Evenals immer zal er echter een objectieve zedelijke norm moeten bestaan, waaraan de beslissing van het geweten zich onderwerpt, althans onderwerpen moet.

Het is natuurlijk volkomen ontoelaatbaar in een con-

croel geval de gewetensbeslissing van iemand te beoordeelen. Wel kan men voor een bepaalde omstandigheid verlangen, dat er een gewetensbeslissing plaats vindt. Ook een oordeel over de „normen“, die voor een ander geweten als richtsnoeren dienen, kunnen van uit ons gezichtspunt als van uiteenlopende zedelijke waarde worden geacht.

Blijven wij bij het geval van keuze: vivisectie of niet, waarvoor zich de wetenschappelijke onderzoeker en docent ziet gesteld.

Laten we eerst over dit laatste, de vivisectie in het onderwijs, iets trachten te vinden. Schematisch, schijnbaar logisch duidelijk, is de veelvernoemen uit-spraak, dat het herhalen van bekende dieproeven voor de wetenschap geen nut heeft en dat men vooral bij het onderwijs met platen, beschrijvingen, eventueel met kinematographische voorstellingen kan volstaan. Dit is m.i. onjuist.

Wanneer doel van natuuronderwijs is een liefdevolle verwondering en bewondering te wekken voor de werkelijkheid, zoo dient demonstratie en zelf verrichten van experimenten het zwaartepunt van het onderwijs te zijn. Elke waargenomen proefneming heeft een geheel andere kwaliteit, werkt een geheel anderen band met de natuur. Nu wordt helaas een proef gedemonstreerd in een overvolle collegexaal, vluchtig als illustratie van het gesprokene. Dergelijke demonstraties zijn waardeloos en het gevaar is niet denkbeeldig, dat de student hierin geen natuurbeleving, maar cultuursensatie ervaart.

Wat de vivisectie betreft bij het wetenschappelijk onderzoek, hoort men vaak het criterium opstellen, dat een proef, die „ergens“ voor dient, met name voor het „heil van de menscheid“ toelaatbaar is en andere

experimenten niet. Ook dit is m.i. onjuist. Eerstens is de structuur der moderne medische wetenschap van dien aard, dat vaak zeer indirect schijnbaar nuttelooze onderzoekingen een groote praktische betekenis kunnen verkrijgen, objectief pijn doen, vivisectie is ook leedbesparing. Ten tweede heeft het natuuronderzoek in 't algemeen niet als drijfkracht alleen „menschen-helpen“, maar „natuurinzicht“.

Elke proefneming, die dus wetenschappelijk gewenscht is, is ook wetenschappelijk gerechtvaardigd. Maar de wetenschappelijke onderzoeker is niet alleen een „mede-worke“ van de wetenschap, hij is ook mensch, voor alles mensch. En als zodanig moet er ook nog een andere zedelijke norm gelden, dan alleen de wetenschap-pelijke, dan het streven naar natuurinzicht.

Men heeft opgemerkt, zeer terecht, dat proefnemingen op menschen niet toelaatbaar zijn, al zouden zij het hoogste nut opleveren, tot de diepste kennis voeren.

Dit kan natuurlijk eenduidig worden ingezien, doordat mensch tegenover mensch geen dwang in welken vorm dan ook mag uitoefenen, noch op zijn geest, noch op zijn lichaam. In zoover de mensch deel uitmaakt van een hogere organische eenheid, welke in hem leeft, kan hij als deel van een grooter geheel niet alleen lijden maar ook leed dragen, offeren, geven, als het moet ook zichzelf geven. En waar hij niet geroep „wil“ daar is zedelijk gerechtvaardigd, dat van hem genomen wordt, dat hij gedwongen wordt zelfs tot lijden.

Wij kunnen hier op het vraagstuk van het leed niet uitvoerig ingaan, maar willen alleen vaststellen, dat dit opgedrongen leed, dit „vorderen“ van het „zich geven“ alleen kan bestaan in een werkelijke organische eenheid. Dit wil zeggen, dat het een eenheid is met hoofd

De nieuw-zich in van den vrie naar

Om de doorbreker dig mogel waarin Ke

Door K gelijk wij en zijn

Wel he plaats (de over den

listen, die dige, verwereld, w

loofde, ee de een of gelijkt bij

Het trof op, in pl-schepping

De me in plaats zijn den

Het wa danks de te geven burgsche

een z.g. bewustzijn eenzelvig

Het een uit den E het breke

De stor Peter deoringsw taphys: den laats

hoofdstuk gezag va

Hij bed slag te g werping

standshoe schrijft, mensche

De we maken o voorwerp

Wust I gedachten naar den

De filc en klei dat daar

neembare Het id-plaatsl v

deze we een hoo

Deze E bijzonder den gees

Ze is schillen

en deelen de deele liefde-ee

Daarbij hoofd, da liefde, d-doelmatig

van het Wie de concreter mensch

Hoe n vraagstuk hier in

De me in het h niet onm

Hij is z hoofd de maar er

in. De r vangen. vreemd

Het moe verkeer, waarvan is verst

Maar streven. kennen

timentali De zu

hem - als

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

Los van Kant!

De nieuwe golfstroom in de wijsbegeerte bewoog zich dus in de richting van het ik naar de wereld, van den vorm naar den inhoud, van de theorie naar het leven.

Om de nieuwe periode in volle kracht te doen doorbreken, was eerst noodig de filosofie zoo grondig mogelijk los te maken van den ouden tijd, waarin Kant souverain heerschte.

Door Kant's kritiek op de loutere rede was, gelijk wij gezien hebben, de brug tusschen denken en zijn afgebroken.

Wel heeft zijn architectonisch genie op een andere plaats (de praktische rede) een soort noodbruggetje over den afgrond gespannen, maar voor alle idealisten, die onder invloed staan van zijn geweldige, verwoestende, kenkritiek, bleef de objectieve wereld, waaraan de mensch vroeger nafevelijk geloofde, een onbereikbaar gebied, of zij werd, op de een of andere manier, echt imperialistisch ingelijfd bij het bewustzijn.

Het trotsche ik van den mensch slokte de wereld op, in plaats van zichzelf over te geven aan de schepping.

De mensch zelf werd norm van „het leven“, in plaats van het leven te stellen tot norm van zijn denken.

Het was een monisme (éénheidsleer), dat, ondanks de pogingen, om een voorwerpelijken grond te geven aan de bewustzijnsverschijnselen (de Marburgsche school deed dit door het aannemen van een z.g. algemeen, boven de ervaring uitgaand, bewustzijn), moest uitloopen op solipsisme (vereenzelviging van de wereld met het ik).

Het eerste werk tot vrijmaking van de filosofie uit den ban van dien ik-waan moest dus wezen: het breken van den magischen invloed van Kant. De stormloop op den ouden afgod begon.

Peter Wust wijdt in zijn boek (zêr bestudeerderswaardig): „Die Auferstehung der Metaphysik“ (de opstanding van de leer aangaande den laatsten grond der dingen) een afzonderlijk hoofdstuk aan het onderwerp: „Het néêrdrukkend gezag van Kant“.

Hij bedoelt met zijn boek een „hottelijken“ knotslag te geven aan het logisch subjectivisme (onderwerping van de wereld aan het ik), aan den verstandshoogmoed, die aan het leven de wet voorschrijft, aan het geloof in de oppermacht van de menschelijke rede.

De wereld der wijsbegeerte moet een wenteling maken om haar as, van het onderwerp naar het voorwerp van het denken.

Wust kondigt aan een revolutie in het rijk der gedachten, een bekeering van den verstandstrots naar den deemoed.

De filosoof moet weer leeren zich, eerbiedig en klein, te stellen tegenover het groote geheim, dat daar ligt achter de logische vormen en waarneembare verschijnselen.

Het ideaal van echt wijsgeerig denken moet verplaatst worden van Kant naar Plato, voor wien deze wereld slechts afdruk en symbool was van een hogere, onzienlijke, wereld.

♦♦

Deze los-van-Kant-beweging biedt ons een zeer bijzonder kijk op de fysionomie-verandering van den geest onzes tijds.

Ze is niet éénvoudig, maar breekt zich in verschillende gestalten baan.

en deelen, waarin één levensbeginzel in allen is, waarbij de deelen er om het hoofd zijn, dit dienen in de liefde-eenheid, die alle organische eenheid constitueert.

Daarbij zijn de deelen door de liefde levend in het hoofd, dat voor de deelen zorgt, deze omvat door zijn liefde, deze draagt als een rijk bezit, niet als een doelmatig middel. Daarbij is er ook een medelijden van het hoofd met de deelen.

Wie deze korte eenigszins formeele uiteenzetting wat concreter wil verstaan, denke aan de verhouding van mensch en staat, of van kerk en leden.

Hoe nu in de verhouding van mensch en dier bij het vraagstuk der vivisectie. Hier treedt de mensch met het dier in contact op zeer bijzondere wijze.

De mensch wil en mag de gedachten kennen, die in het boek der natuur zijn neergelagd. Maar hij kan niet onmiddellijk lezen, inzien. Zijn blik is verduisterd. Hij is aan de natuur onvreemd. Al is de mensch hoofd der schepping, hij leeft niet meer in de dingen, maar er buiten, ondergaat hun werking, werkt op hen in. De machinale verhouding heeft de organische vervangen. Zoo is ook de natuur aan den mensch onvreemd. Zij geeft zich niet, openbaart niet haar wezen. Het moet haar worden afgedwongen. Het vertrouwelijk verkeer, het wederzijds zich geven, het tweegesprek, waarvan reeds Augustinus zoo indrukwekkend sprak, is verstoord.

Maar de mensch streeft naar herstel, moet er naar streven. Hij weet, dat wij de dingen slechts in zooverre kennen als wij ze liefhebben. Liefhebben is geen sentimentaliteit.

De zuivere mensch zag in het wezen der dingen, die hem als natuur gegeven waren, omdat hij waarlijk

Niet allen zijn sterk en wijs genoeg, om dadelijk aan het herstel van de metafysica, die eeuwenlang de glorie der wijsbegeerte uitmaakte, te beginnen.

Sommigen zelfs bepalen zich tot een puur negatieve reactie.

Frits Mañhner b.v. (door Müller-Freienfels geïntroduceerd in zijn overzicht van de geschiedenis der wijsbegeerte in de 20ste eeuw) wordt uit afkeer tegen het ultra-rationalisme scepticist, d.w.z. hij verklaart, dat al dat praten over een redelijk kennen van de waarheid niets als praten is. Spreken doet de mensch door middel van de taal. Een ander hulpmiddel heeft hij niet. Maar met dit middel bereikt hij niets, want er is geen on-logischer ding dan de taal. Woorden zeggen niets, omdat ze alles zeggen. Wat de mensch beschouwt als denkvormen, zijn eigenlijk slechts taalvormen. De woorden: „Waarheid“, „ding“, „mensch“, bevatten geen werkelijke kennis, maar zijn niets als woorden, woorden, en nóg eens woorden! De heele filosofie is een woordenspel en woordenstrijd.

Verbijsterend van oppervlakkigheid is dit wijsgeerig nihilisme (want zijn deze zelfde geminachte woorden niet de scheppingen van het menschelek denken?), maar wel tekenend voor het bezijn van de verstandsvergoding.

Hans Vaihinger, de vernuftige bouwheer van de filosofie Als-Ob, is wel niet heelemaal een vluchteling uit het Kantiaansche rijk (hij houdt in zeker opzicht het verband vast met Kant's „Kritiek op de praktische rede“), maar van een rationalistische of intellectualistische instelling der wijsbegeerte moet ook hij volstrekt „niets hebben“.

Onze wijsgeerige kennis heeft, volgens hem, geen andere dan praktische waarde. Of onze kennis overeenstemt met de waarheid, weten we niet, kunnen we niet weten, en behoeven we ook niet te weten.

Wij nemen aan, dat er is een wereld buiten ons, dat daarin zekere krachten werken, volgens zekere wetten; wij nemen aan, dat er is stof en geest, dat er zijn oorzaken en gevolgen, plichten en rechten; en met die voorstellingen en begrippen leven wij. Of het alles werkelijk zoo is, als we aannemen, doet er niet toe. Zelfs erkennen wij, dat al deze denkbeelden en denkvormen fictief zijn, dat heel onze kennis uit louter ficties is opgebouwd. Maar dit fictionalisme is een praktisch volkomen bruikbare levens- en wereldbeschouwing. Wanneer wij doen als-of („als-ob“) alles werkelijk zoo is, gelijk wij het zien en denken, komen wij tenslotte ook tot ons doel.

Hans Vaihinger durfde de consequentie aan ook de zedelijke en godsdienstige waardschattingen van den mensch ficties te noemen. Hij oordeelde het voldoende, dat de mensch uitgaat van de fictie, dat er een God is, en dat God is een eeuwige Geest, die het heelal vervult en bestuurt.

De lezer verstaat, dat wij deze sceptische en fictionalistische denkrichtingen niet betrekken onder de beweging, die wij levoren als een gezonde, warme, beweging kenschetsen. Veeleer aanschouwen wij hier een terugval tot het holle sofisme uit den tijd van de ontaarding der Grieksche filosofie.

Alleen als verschijnselen van reactie tegen het waanwijze rationalisme en tegen den wetenschaps-hoogmoed van zekere Kantianen, alsook van weghaning in de richting van de levensfilosofie, verdienen zij vermelding.

Eenzelfde oordeel moeten wij uitspreken over de, vooral in de Angelsaksische wereld verbreide

„heer“ was, dat is de „rijkste“, de liefde-rijkste, omdat hij waarlijk hoofd was, dat is het middelpunt van de dingen, waarom allen zijn, het in allen zijnde, het zorgende, allen dienende, allen kennende, allen ordnende. En de aarde, plant en dier, gaf zich aan den mensch, openbaarde zich voor hem in leedloze liefde.

Zoo is het niet meer. Er is vervreemding, een tekort aan liefde, desorganisatie, leed en dood.

Dit blijkt juist in de natuurwetenschap, die de grondtrek van het kennen innerer weer moet toonen, namelijk, dat alleen openbaring, dat is een zich opendoen voor de roepstem der liefde, de besloten geheimen voor den mensch ontsluiten kan.

Natuurwetenschap moet op natuurliefde blijven berusten.

Ook in de vivisectie moet de mensch door liefde gedrongen worden tot wat hij doet.

Juist omdat mede in de wetenschap de mensch wederom in waren zie „heer der schepping“ wil zijn, moet hij zich niet wenden tot het burgerlijk begrip van „heerschen“, maar trachten waarlijk als een heer, een goed koning, mede te leven, mede te voelen met allen, die in zijn hand gegeven zijn.

Dit sluit voor alles in zich, dat de mensch diep medelijden moet hebben met alles wat lijdt, bovenal wat lijdt door zijn hand. Medelijden is geen sentimentaliteit, dat weet ieder arts, iedere moeder, ieder mensch.

Zoo is dan, naar ik meen, vivisectie gerechtvaardigd als zij door natuurliefde gedreven, in medelijden zich verwerkt.

Een enkel woord nog uit de praktijk. Gelukkig kan ik getuigen, dat bijna zonder uitzondering aan beide

en geliefde denkrichting, die men het pragmatisme noemt.

Ook deze filosofie vertoont een sceptisch karakter, zij sutwt den geest weg van den begrippen-architect, Kant, naar het onbegrepen leven. James, de groote Amerikaansche psycholoog, de vader van deze denkrichting, ging uit van historische gegevens. Hij meende in de geschiedenis van de wetenschap en de wijsbegeerte het bewijs te mogen zijn, dat het eenige criterium voor de waarheid ligt in de praktijk van het leven. Of iets waar is, of niet waar, wordt niet uitgemaakt door het afgetrokken denken, maar door het praktisch nut. Waar is wat waarde heeft, wat pragmatisch (door de daad) effect sorteert.

Nu is dit pragmatisme niet een éénhoofdig verschijnsel, dat men zoo maar in de een of andere rubriek indeelen, of met één titel karakteriseeren, kan.

In de zeer duidelijke karakteristiek en kritiek, die Prof. Bavinck geeft in zijn „Wijsbegeerte der Openbaring“ wordt het pragmatisme allereerst beschouwd als reactie tegen de monistische natuurwetenschap. In tegenstelling met de natuurwetenschap, die de natuur meent te verklaren door begrippen als, stof, zelfstandigheid, en vooral door het mooie troetelwoord ontwikkeling, begint de pragmatist weer zijn uitgangspunt te kiezen in de, tegenover de natuur staande, persoonlijkheid, die, in zekeren zin, geen verklaring behoeft.

„Wanneer wij“, zoo zegt Dr. Bavinck, „het pragmatisme nemen als algemeen type van wijsgeerig denken, dan hebben wij daarin een reactie van het ik tegen het monisme in zijn verschillende vormen“ te doen, met een zich gelden laten van de geestes- tegen de natuurwetenschap, van de veelheid tegen de eenheid, van den mensch tegenover de wereld.“

En verder: „Terwijl men tot dusver getracht heeft, om den mensch uit de natuur te verklaren, maar daarbij aan zijn persoonlijkheid onrecht deed, wil men (de pragmatist) thans den tegenovergestelden weg inslaan en in den mensch de oplossing van het raadsel der wereld zoeken“.

Doel van de filosofie moet zijn, den mensch zelf vooruit te brengen als bewerker en (in zekeren zin) als schepper van het heelal.

Om dit doel te bereiken moet de mensch afzien van het onvruchtbaar getheoretiseer en gesystematiseer, waarin tot dusver de wijsgeer zijn glorie zocht.

Wat heb je aan formules en dogma's, die altijd weer verbetering behoeven, die nooit een bevredigende oplossing geven van het levensprobleem? De formule, het beginsel, het systeem, de heele filosofie, is waardeloos, tenzij ze meebrengt: power to work (werkkracht).

Het pragmatisme brengt derhalve (of liever, verbeeldt zich te brengen) een andere methode van wijsgeerig denken.

Het richt zich niet op het geheel, het dusgenaamd heelal, maar op de deelen. Het bemoeit zich niet met gronden, maar met feiten. Het vraagt niet: waar komt de wereld vandaan en waar gaat ze naar toe? — maar: wat is ze voor ons en wat kunnen wij er mee doen?

Deze verandering van methode heeft ongetwijfeld een verfrisschenden en ontburchterenden invloed uitgeoefend tegenover het meer afgetrokken, schoolsch, denken van de idealisten, waardoor het leven zelf niet werd gebaat.

Maar anderzijds mag niet worden verzwegen, dat deze denkmethode (die in werkelijkheid, naar

1) Ik spatieer. W.

voorwaarden door elk ernstig natuuronderzoeker wordt voldaan. Ik zag menig, reeds vergrijsd geleerde niet dan met tegenzin en na ernstig beraad tot de vivisectie zijn toevlucht nemen en deze niet anders dan onder de pijnlijkste voorzorgen van bedwelming enz. uitvoeren.

Men weet waarschijnlijk wel, dat in Engeland, het land, dat nog het diepste van uit een organiseerend, seignuraal-instinkt zijn cultuur verwezenlijkt, een wet tot beperking van vivisectie bestaat.

Men mag geen dierproeven verrichten zonder toestemming, welke alleen na opgave van redenen aan bevoegden wordt verleend.

Deze wet is niet eene uiting van den geest van kattenbinnende oude juffers, of sentimentele modanelingen.

Het is dan ook geen middel om het leed in de dierenwereld te verminderen. Wie dit wilde bereiken, zou het verstandigst doen, alle bestaande dieren zoo snel en zoo zacht mogelijk af te maken, of althans hun voortplanting tegen te gaan.

Ook in het „normale“ leven staat een dier toch heel wat leed te wachten.

De wet tot beperking der vivisectie is er voor den mensch en voor het herstel van de mystieke liefde-eenheid van mensch en levende natuur. Zij is evenals alle wet tot bescherming van vogels, planten, landschappen enz. voor alles een ernstige vermaning tot liefde en medelijden.

In zooverre werkt ook naar mijn meening deze wet gunstig.

Beter dan elke uitwendige wetgeving, is echter die wet, die in het hart geschreven is.

F. J. J. RIJTTENDIJK.